

magis, quam solutis, totius disputatiunculæ hæc summa sit: quod per curiositatem a veritate ceciderit, quia prius **575** speravit curiose, quod affectavit illicite, speravit præsumptuose. Jure igitur in gradibus superbiæ primum curiositas vindicat sibi quæ etiam inventa est initium esse omnis peccati. Sed nisi hæc citius cohibeatur, in levitatem animi, quæ secundus gradus est, cito delabitur.

CAPUT XI.

De secundo gradu superbiæ qui est levitas animi (137).

39. Monachus enim, qui sui negligens, alios curiose circumspicit, dum quosdam suspicit superiores, quosdam despicit inferiores: et in aliis quidem videt quod invidet, in aliis quod irridet. Inde fit ut pro mobilitate oculorum levigatus animus, nulla utique sui cura aggravatus, modo per superbiam ad alta se erigat, modo per invidiam in ima demergat: nunc per invidiam nequiter tabescit, nunc per excellentiam pueriliter hilaescit. In altero nequam, in altero vanus, in utroque superbus existit: quia et quod superari se dolet, et quod superare se gaudet, amor propriæ excellentiæ facit. Has autem animi vicissitudines nunc pauca et mordacia, nunc multa et inanitia: nunc risu, nunc luctu plena, semper vero irrationabilia indicant verba. Compara, si vis, hos duos primos superbiæ gradus supremis duobus humilitatis: et vide si non in ultimo curiositas, in penultimo levitas cohibetur. Id ipsum in cæteris reperies, si alterutrum comparetur. Sed jam ad tertium docendo, non descendendo veniamus.

CAPUT XII.

De tertio gradu superbiæ qui est inepta lætitia (138).

40. Proprium est superbiorum, læta semper appetere, et tristitia devitare, juxta illud: *Cor stultorum ubi lætitia (Eccl. vii, 5)*. Unde et monachus, qui duos jam superbiæ gradus descendit, dum per curiositatem ad animi levitatem devenit, cum gaudium quod semper appetit, frequenti videt interpolari tristitia, quam de bonis alterius contrahit, impatiens suæ humiliatiōis, fugit ad consilium falsæ consolationis. Ex illa denique parte, qua sibi sua vilitas et aliena excellentia monstratur, restringit curiositatem, ut totum se transferat in contrariam partem: quatenus in quo ipse videtur præcellere curiosius notet; in quo alter præcellit, semper dissimulet: ut dum devitat quod triste putatur, lætitia continuetur. Sicque fit ut quem sibi vicissim vindicabant gaudium et tristitia, sola possidere incipiat inepta lætitia. In hac autem, in qua tertium tibi gradum constituto, accipe quibus eam signis vel in te deprehendas, vel in altero. Illum qui ejusmodi est, aut nunquam, aut raro gementem audies, aut lacrymantem videbis, Putes, si attendas, aut sui oblitum, aut ablutum a culpis. In signis scurrilitas, in fronte hilaritas, va-

(137) Huic opponitur undecimus gradus humilitatis, Pauca scilicet et rationabilia verba loqui, leni, non clamosa voce.

(138) Huic opponitur decimus gradus humilitatis,

nitatis apparet in incessu. Pronus ad jocum, facilis ac promptus in risu. Cunctis quippe quæ in se contemptibilia, et ideo tristitia noverat, a memoria rasis; bonisque, si qua sentit in se, adunatis vel simulatis ante oculos mentis, dum nil cogitet nisi quod libet nec attendit si licet; jam risum tenere, jam ineptam lætitiā dissimulare non valet. Ut enim vesica collecto turgida vento, punctoque perforata exiguo, si stringitur, crepitat dum detumescit ac ventus egrediens non passim effusus, sed strictim emissus crebros quosdam sonitus reddit: sic monachus, ubi vanis scurrilibusque cor suum cogitationibus impleverit, propter disciplinam silentii non inveniens ventus vanitatis qua plenius egrediatur, inter angustias faucium per cachinnos excutitur. Sæpe vultum pudibundus abscondit, claudit labia, dentes stringit; ridet non volens, cachinnat invitus. Cum que os pugnis obstruxerit suis, per nares adhuc sternutare auditur.

576 CAPUT XIII.

De quarto gradu superbiæ, qui est jactantia (139).

41. At postquam vanitas crescere, et vesica grossescere cœperit, necesse est ut ampliori foramine, laxato sinu, ventositas eructetur, alioquin rumpeatur. Sic monachus inepta redundante lætitia dum risu, vel signis eam aperire non sufficit, in Helii verba prorumpit: *En venter meus, quasi mustum absque spiraculo, quod novas lagunculas dirumpit (Job. xxxii, 19)*. Aut loquetur ergo, aut rumpetur. Plenus est enim sermonibus, et coarctat eum spiritus uteri sui. Esurit et sitit auditores, quibus suas jactuet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat: quibus, qualis, et quantus sit, innotescat. Inventa autem occasione loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera proferuntur, et nova; volant sententiæ, verba resonant ampullosa. Prævenit interrogantem, non quærenti respondet. Ipse quærit, ipse solvit, et verba collocutoris imperfecta præscindit. Cum autem pulsato signo necesse est interrumpti colloquium, horam longam, breve queritur intervallum; quærit licentiam, ut ad fabulas revertatur post horam, non ut quempiam ædificet, sed ut scientiam jactet. Ædificare potest, sed non ædificare intendit. Non curat te docere, vel a te doceri ipse quod nescit: sed ut scire sciatur quod scit. Quod si de religione agitur, statim visiones et somnia proferuntur. Denique laudat jejunia, commendat vigiliis, super omnia orationes exultat de patientia, de humilitate, et de singulis virtutibus plenissime, sed vanissime disputat: ut scilicet si audieris, dicas quod *ex abundantia cordis os loquitur, et quia bonus homo de bono thesauro suo profert bona (Luc. vi, 45)*. Si ad ludicra sermo convertitur, in his quanto assuetior, tanto loquacior inveniuntur. Dicias, si audias rivum vanitatis, fluvium esse scurrilitatis os

qui est. Non esse facilem aut promptum ad risum
(139) Huic opponitur nonus gradus humilitatis, Taciturnitas usque ad interrogationem.

ejus, ita ut severos quoque et graves animos in levitatem concitet risus. Et ut totum in brevi colligam, in multiloquio nota jactantiam. In hoc habes quartum gradum et descriptum, et nominatum. Fuge rem, et tene nomen. Hac eadem cautela jam accede ad quintum, quem nomino singularitatem.

CAPUT XIV.

De quinto gradu superbiæ, qui dicitur singularitas (140).

42. Turpe est ei, qui se supra cæteros jactat, si non plus cæteris aliud agat, per quod ultra cæteros appareat. Proinde non sufficit ei quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla. Nec tamen melior esse studet, sed videri. Non melius vivere, sed videri vivere gestit, quatenus dicere possit: *Non sum sicut cæteri hominum (Luc. xviii, 11)*. Plus sibi blanditur de uno jejunio, quod cæteris prædentibus facit, quam si cum cæteris septem dies jejunaverit. Commodior sibi videtur una oratiuncula peculiaris, quam tota psalmodia unius noctis. Inter prædentium crebro solet oculos jactare per mensas, ut si quem minus comedere viderit, victum se doleat, et incipiat idipsum sibi crudeliter subtrahere, quod necessarium victui indulgendum præviderat, plus gloriæ metuens detrimentum, quam famis cruciatum. Si quem macriorem, si quem pallidiorem perspexerit, vilem se æstimat, nunquam requiescit. Et quoniam vultum ipse suum videre non potest, qualem scilicet se intuentibus offert, manus quas potest et brachia spectans, palpat costas, humeros atrectat et lumbos: ut secundum quod corporis sui membra, vel minus, vel satis exilia probat, pallorem oris ac colorem discernat. Ad omnia denique sua strenuus, ad communia piger. Vigilat in lecto, dormit in choro: cumque aliis psallentibus ad vigiliis tota nocte dormitet, post vigiliis aliis in claustro quiescentibus (141) solus in oratorio remanet: exscreat, et tussit, gemitibus ac suspiriis aures foris sedentium **577** de angulo implet. Cum autem ex his quæ singulariter, sed inaniter agit, apud simpliciores ejus opinio excreverit, qui profecto opera probant quæ cernunt, sed unde prodeant non discernunt; dum miserum beatificant, in errorem inducunt (*Isa. iii, 12*).

CAPUT XV.

De sexto gradu superbiæ, id est arrogantia (142).

43. Credit quod audit, laudat quod agit, et quod intendat non attendit. Obliviscitur intentionem dum amplectitur opinionem. Quicquid de omni alia re plus sibi credit, quam aliis, de se solo plus aliis credit, quam sibi: ut non jam verbo tenus, aut sola operum ostentatione suam præferat religionem, sed

(140) Huic opponitur octavus gradus humilitatis, Tenere quod habet communis regula monasterii.

(141) Hinc patet moris tunc fuisse, ut post Vigiliis nocturnas in claustro sederent quiescentes. Usus Cisterciensis, cap. 84: *In intervallo post Nocturnos, sedeant in claustro qui voluerint; nempe in æstate: hieme vero in capitulo, ex cap. 74.*

(142) Huic opponitur septimus gradus humilitatis,

intimo cordis credat affectu omnibus se sanctiorem, et quidquid de se laudatum agnoverit, non ignorantia aut benevolentia laudatoris, sed suis meritis arroganter ascribit. Unde post singularitatem sextum sibi gradum jure arrogantia vindicat. Post, hanc præsumptio invenitur, in qua septimus gradus constituitur.

CAPUT XVI.

De septimo gradu superbiæ, qui est præsumptio (143).

44. Qui enim alios se præcellere putat, quomodo non plus de se, quam de aliis præsumat? Primus in conventibus residet, in consiliis primus respondet: non vocatus accedit, non jussus se intromittit: reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit, nec recte factum, nec pulchre existimat ordinatum, Judicat judicantes, præjudicat judicatoris. Si, cum tempus advenerit, non promoveatur ad Prioratum; suum abbatem aut invidum judicat, aut deceptum. Quod si mediocris ei aliqua obedientia injuncta fuerit, indignatur, aspernatur, arbitrans se non esse minoribus occupandum, qui se ad majora sentit idoneum. Sed qui sic promptulus ad omnia se magis temere, quam libere consuevit ingerere, impossibile est eum aliquando non errare. Ad prælatum autem pertinet errantem arguere. Sed quomodo culpam suam confitebitur, qui nec esse putat, nec putari culpabilis patitur? Propterea cum ei culpa imputatur, crescit, non amputatur. Si ergo cum argutus fuerit, declinare cor ejus videris in verba malitiæ, in octavum gradum, qui dicitur defensio peccatorum, noveris corruisse.

CAPUT XVII.

De octavo gradu superbiæ, qui est defensio peccatorum (144).

45. Multis vero modis fiunt excusationes in peccatis. Aut enim dicit qui se excusat, Non feci; aut, Feci quidem, sed bene feci; aut, Si male, non multum male; aut, Si multum male, non mala intentione. Si autem et de illa, sicut Adam vel Eva, convincitur aliena suasionem excusare se nititur. Sed qui procaciter etiam aperta defendit, quando occultas et malas cogitationes, cordi suo advenientes, humiliter revelaret abbati?

CAPUT XVIII.

De nono gradu superbiæ qui est simulata confessio (145).

46. Licet vero genera hæc excusationis eatenus mala judicentur, quatenus ore prophetico *verba malitiæ* appellantur (*Psal. cxi, 4*); multo tamen periculosior est fallax ac superba confessio, quam per-

Reputare se omnibus inferiorem.

(143) Huic opponitur sextus gradus humilitatis, Ad omnia se indignum, et inutilem confiteri.

(144) Huic opponitur quintus gradus humilitatis qui est, Humilis et candida revelatio peccatorum et malorum cogitationum.

(145) Huic opponitur quartus gradus humilitatis, Obedientia in duris patientiam amplecti.

vicax [al. procox] et obstinata defensio. Nonnulli enim cum de apertioribus arguuntur, scientes quod si se defenderent, sibi non crederetur, subtilius inveniunt argumentum defensionis, verba respondentis dolosæ confessionis. *Est quippe*, ut scriptum est, *qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo* (Eccli. xix, 23). Vultus demittitur, prosternitur corpus: aliquas sibi lacrymulas extorquent, si possunt; vocem 578 suspiriis, verba gemitibus interrumpunt. Nec solum qui ejusmodi est, objecta non excusat, sed ipse quoque culpam exaggerat: ut dum impossibile aliquid aut incredibile culpæ suæ ore ipsius additum audis, etiam illud, quod ratum putabas, discredere possis; et ex eo quod falsum esse non dubitas dum confitetur, in dubium veniat quod quasi certum tenebatur. Dumque affirmant quod credi nolunt, confitendo culpam defendunt, et aperiendo tegunt; quando et confessio laudabiliter sonat in ore, et adhuc iniquitas occultatur in corde: quatenus magis ex humilitate quam ex veritate confiteri putet qui audit, aptans eis illud Scripturæ: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (Prov. xviii, 17). Malunt enim apud homines veritate periclitari, quam humilitate, cum apud Deum periclitentur utrinque. Aut si adeo culpa manifesta sit quod nulla penitus versutia tegi possit; nihilominus tamen vocem, non cor poenitentis assumunt, qua notam, non culpam deleant, dum ignorantiam manifestæ transgressionis, decore recompen-sant publicæ confessionis.

47. Gloriosa res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat! Sed hæc cito tergiversatio a praelato deprehenditur, si ad hanc superbam humilitatem non leviter flectitur, quo magis dissimulat culpam, vel differat poenam. Vasa figuli probat fornax, et tribulatio vere poenitentis discernit. Qui enim veraciter poenitet, laborem poenitentiae non abhorret: sed quidquid sibi pro culpa quam odit injungitur, tacita conscientia patienter amplectitur. In ipsa quoque obedientia duris ac contrariis rebus obortis, quibuslibet irrogatis injuriis sustinens non lassescit, ut in quarto gradu se stare indicet humilitatis. Cujus vero simulata confessio est, una vel levi contumelia, aut exigua poena interrogatus, jam humilitatem simulare, jam simulationem dissimulare non potest. Murmurat, frendet, irascitur; nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum superbiæ gradum corruisse probatur, qui secundum quod decriptus est, recte simulata confessio appellari potest. Quanta putas tunc confusio sit in corde superbi cum fraus decipitur, pax amittitur, laus minuitur, nec culpa diluitur? Tandem notatur ab omnibus, judicatur ab omnibus: eoque vehementius omnes indignantur, quo falsum conspiciant quidquid de eo prius opinabantur. Tunc opus est praelato, ut eo minus illi

(146) Huic opponitur tertius gradus humilitatis, Pro amore Dei se libenter subdere majori.

A parcendum putet, quo magis omnes offenderet, si uni paceret.

CAPUT XIX.

De decimo gradu superbiæ, qui est rebellio (146).

48. Hic nisi eum miseratio superna respiciat, (quod valde difficile talibus est) universorum judicis tacitus acquiescat; frontosus mox et impudens factus, tanto deterius, quanto desperatius in decimum gradum per rebellionem corruat: quippe prius latenter arrogans fratres contempserat, jam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

49. Sciendum autem est, quod omnes gradus, quos in duodecim partitus sum, in tres tantummodo colligi possunt: ut in sex superioribus contemptus fratrum, in quatuor sequentibus contemptus magistrum, in duobus, qui restant, consummetur contemptus Dei. Notandum quoque, quod hi duo superbiæ gradus ultimi, qui et humilitatis ascendendo primi inveniuntur; sicut extra congregationem ascendendi sunt, ita in congregatione descendi non possunt. Quod autem ante ascendi debeant, ex hoc aperte datur intelligi, quod de tertio gradu in Regula legitur: «Tertius,» inquit, «gradus est, ut quis pro Dei amore omni obedientia se subdat majori.» (Regul. 7, 31.) Si ergo in tertio gradu subjectio collocatur, quæ procul dubio fit, quando novitius primum conventui sociatur; consequens est, quod duo jam anteriores transcendenti intelligantur. Denique ubi fratrum concordiam, et magistrum sententiam monachus spernit, quid ultra in monasterio, nisi scandalum facit?

579 CAPUT XX.

De undecimo gradu superbiæ, qui est libertas peccandi (147).

50. Post decimum itaque gradum, qui rebellio dictus est, expulsus vel egressus de monasterio statim excipitur ab undecimo. Et tunc ingreditur vias, quæ videntur hominibus bonæ, quarum finis (nisi forte Deus eas illi sepierit) demergit cum in profundum inferni, id est in contemptum Dei. Impius siquidem cum venerit in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii, 3). Potest autem undecimus gradus appellari libertas peccandi, per quam monachus, cum jam nec magistrum videt quem timeat, nec fratres quos reveratur, tanto securius, quanto liberius sua desideria implere delectatur, a quibus in monasterio tam pudore, quam timore prohibebatur. Sed etsi jam vel fratres, vel abbatem non timet, nondum tamen Dei poenitentia formidare caret. Hanc ratio, tenuiter adhuc submurmurans, voluntati proponit, nec sine aliqua dubitatione quæque primum illicita perficit; sed, sicut is qui vadum tentat, pedetentim, non cursim vitiorum gurgitem intrat.

(147) Huic opponitur secundus gradus humilitatis, Si propriam voluntatem non delectetur implere.

CAPUT XXI.

De duodecimo gradu superbiæ qui est consuetudo peccandi (148.)

51. At postquam terribili Dei judicio prima flagitia impunita sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur. Concupiscentia reviviscente sopitur ratio, ligat consuetudo. Trahitur miser in profundum malorum, traditur captivus tyrannidi vitiorum, ita ut carnalium voragine desideriorum absorptus, suæ rationis divinique timoris oblitus, dicat insipiens in corde suo: *Non est Deus* (Psal. xiii, 1). Jam indifferenter libitis pro licitis utitur jam ab illicitis cogitandis, patrandis, investigandis animus, manus, vel pedes non prohibentur: sed quidquid in cor, in buccam, ad manum venerit, machinator, garrit, et operatur, malevolus, vaniloquus, facinorosus. Quemadmodum denique ascensis his omnibus gradibus, corde jam alacri et absque labore pro bona consuetudine justus currit ad vitam: sic descensus impius eisdem, pro malo usu non ratione se gubernans, non timoris freno retentans, intrepidus festinat ad mortem. Medii sunt qui fatigantur, angustiantur: qui nunc metu cruciantur gehennæ nunc pristina retardati consuetudine, descendendo vel ascendendo laborant. Supremus tantum et infimus currunt absque impedimento, et absque labore. Ad mortem hic, ad vitam ille festinat; alter alacrior alter proclivior. Illum alacrem charitas, hunc proclivem cupiditas facit. In altero amor, in altero stupor laborem non sentit. In illo denique perfecta charitas, in isto consummata iniquitas foras mittit timorem. Illi veritas, huic cæcitas dat securitatem. Potest ergo duodecimus gradus appellari consuetudo peccandi, qua Dei metus amittitur, contemptus incurritur.

CAPUT XXII.

An et quomodo orandum pro desperatis, et mortuis secundum animam.

52. *Pro tali* jam, inquit Joannes apostolus, *non dico ut quis oret* (1 Joan. v, 16). Sed nunquid dicis o Apostole, ut quis desperet? Imo gemat qui illum amat. Non præsumat orare, nec desistat plorare. Quod est quod dico? An forte ullum remanet spei refugium, ubi oratio non invenit locum? Audi credentem, audi sperantem, nec tamen orantem. *Domine*, inquit, *si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*. Magna fides, qua credidit sua præsentia Dominum mortem prohibere potuisse si adfuisset. Modo autem quid? Absit ut quem credidit vivum potuisse servare, mortuum dubitet posse resuscitare. *Sed nunc*, inquit, *scio quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus*. Deinde quærenti ubi posuissent 580 eum, respondet: *Veni et vide*. Quamobrem? O Martha, magna nobis tuæ fidei insignia tribuis: sed quomodo cum tanta fide diffidis? *Veni*, inquit, *et vide*. Cur et, si non desperas, non sequeris, et dicis. Et resuscita? si autem desperas, cur Magistrum sine causa faugas? An forte fides aliquando

(148) Huic opponitur primus gradus humilitatis, timor Dei continuus.

PATROL. CLXXXII.

A recipit, quod oratio non præsumit? Denique appropinquantem cadaveri prohibes, et dicis: *Domine, jam, fetet; quatrduanus enim est* (Joan. xi, 21, 22, 34, 39). Desperando dicis hoc, an dissimulando? Sic quippe ipse Dominus post resurrectionem finxit se longius ire (Luc. xxiv, 28), cum mallet cum discipulis remanere. O sanctæ mulieres Christi familiares, si fratrem vestrum amatis, cur ejus misericordiam non flagitatis, de cujus potentia dubitare, pietate diffidere non potestis? Respondet: Sic melius tanquam non orantes oramus, sic efficacius tanquam diffidentes confidimus. Exhibemus fidem perhibemus affectum: scit ipse, cui non est opus ut aliquid dicatur, quid desideremus. Scimus quidem quod omnia potest: sed hoc tam grande miraculum, tam novum, tam inauditum, etsi ejus subest potentia, multum tamen excedit universa merita humilitatis nostræ. Sufficit nobis potentia locum, pietati dedisse occasionem; malentes patienter expectare quid velit quam impudenter querere quod forsitan nolit. Denique quod nostris meritis deest, verecundia fortasse supplebit. Petri quoque post gravum lapsum lacrymam quidem video, sed precem non audio nec tamen de indulgentia dubito.

53. Disce et in Matre Domini magnam in mirabilibus fidem habere, in magna fide verecundiam retinere. Disce verecundia decorare fidem, reprimere præsumptionem. *Vinum* inquit, *non habent* (Joan. ii, 3). Quam breviter, quam reverentur suggestit, unde pie fuit sollicita! Et ut discas in hujusmodi magis pie gemere, quam petere præsumptuose; pietatis æstum pudoris temperans umbra, conceptam precis fiduciam verecundo suppressit. Non frontose accessit, non palam locuta est, ut audacter coram omnibus diceret: Obsecro, fili, deficit, vinum, contristantia convivæ, confunditur sponsus; ostende quid possis. Sed licet hæc aut multo plura pectus æstuans, fervens loqueretur affectus; privatim tamen potentem pia Filium mater adiit, non potentiam tentans, sed voluntatem explorans. *Vinum*, inquit, *non habent*. Quid modestius? quid fidelius? Non defuit pietati fides, voci gravitas, efficacia voto. Si ergo illa, cum mater sit, sese matrem oblita non audet potest miraculum vini; ego vile maucipium, cui permagnum est Filii simul ac Matris esse vernaculum, qua fronte præsumo pro vita petere quatrduani?

54. Duo etiam in Evangelio cæci visum, alter accepisse, alter recepisse leguntur: alter quem amiserat, alter quem nunquam habuerat; unus scilicet excæcatus, alter cæcus natus. Sed qui excæcatus, miserabilibus mirisque clamoribus miram misericordiam meruit: qui vero cæcus natus, tanto misericordius, quanto mirabilius nullis suis precibus præventum sui illuminatoris beneficium nihilominus sensit. Illi denique dictum est, *Fides tua te salvum fecit*: huic autem non (Luc. xviii, 35-43; Joan.

ix). Duos quoque recenter mortuos, tertium jam quadriduani, lega resuscitatos: solam tamen Archisynagogi filiam, in domo adhuc positam, precibus patris; duos autem ex insperata magnitudine pietatis (*Marc. v, 35-42; Luc. vii, 11-15; Joan. xi*).

55. Simili etiam forma si contigerit (quod Deus avertat) aliquem de fratribus nostris, non in corpore se in anima mori; quamdiu adhuc inter nos erit, pulsabo et ego meis qualiscunque peccator, pulsabo et fratrum precibus Salvatorem. Si revixerit, lucrati erimus fratrem: sin vero non mereamur exaudiri, ubi jam vel tolerare vivos, vel tolerari a visis non poterit, sed incipiet efferrī, semper quidem fideliter gemo, sed jam non ita fiducialiter oro. Non aperte audeo dicere, Veni, Domine, suscita mortuum nostrum: corde tamen suspenso, tremulus intus clamare non cesso, Si forte, si forte, si forte, desiderium pauperum exaudiet Dominus, præparationem cordis eorum audiet auris ejus; et illud, *Nunquid mortuis facies mirabilia, 581 aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?* et de quadruiduo: *Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?* (*Psal. LXXXVII, 11, 12.*) Potest interim Salvator, si vult, insperate et improvise occurrere nobis, lacrymisque portantium motus, non precibus, mortui vitam reddere visis, aut certe jam sepultum revocare a mortuis. Mortuum autem dixerim illum qui sua peccata defendens, in octavum jam corrui gradum. A mortuo enim, tanquam qui non est, perit confessio (*Eccli. xvii, 26*). Post decimum vero, qui tertius est ab octavo, jam effertur in libertatem peccandi, quando expellitur a consortio monasterii. At postquam quartum transierit, jam

recte quadruiduanus dicitur dum in quintum decedens per consuetudinem sepelitur.

56. Absit autem a nobis, ut etiam pro talibus, etsi palam non præsumimus, vel in cordibus nostris orare cessemus: cum Paulus eos quoque lugeret, quos sine poenitentia mortuos sciret (*II Cor. xii, 21*). Etsi enim a communibus orationibus ipsi se excludunt, sed ab affectibus omnino non possunt. Viderint tamen in quanto periculo sint pro quibus Ecclesia palam orare non audeat, quæ fidenter etiam pro Judæis, pro hæreticis, pro Gentilibus orat. Cum enim in Parasceve nominatim oretur pro quibuslibet malis, nulla tamen mentio fit de excommunicatis.

57. Dicis forte, frater Godefride, me aliud quam tu quæsisisti, et quam isse promisi, tantem, exhibuisse, cum pro gradibus humilitatis, superbiæ gradus videar descripsisse. Ad quod ego: Non potui docere nisi quod didici. Non putavi congruum me describere ascensiones, qui plus descendere, quam ascendere novi. Proponat tibi beatus Benedictus gradus humilitatis, quos ipse prius in corde suo disposuit: ego quid proponam non habeo, nisi ordinem meæ descensionis. In quo tamen si diligenter inspicitur, via forsitan ascensionis reperitur. Si enim tibi Romam tendenti homo inde veniens obviaret, quæsitus viam, quid melius quam illam, qua venit ostenderet? Dum castella, villas, urbes, fluvios, ac montes, per quos transierit, nominat, suum denuntians iter, tuum tibi prænuntiat: ita ut eadem loco recognoscas eundo, quæ ille pertransiit veniendo. In hac similiter nostra descensione gradus ascensorios fortasse reperies, quos ascendendo melius tu in tuo orde, quam in nostro copice leges. Amen.

ADMONITIO IN OPUSCULUM VIII.

1. *Etsi opusculum sequens unum ex primis est libris a Bernardo compositis, nullum tamen fere aut Bernardo dignius, aut religioni utilius ab eo scriptum existimo. Quid enim dignius doctore catholico, aut reipublicæ christianæ utilius quam prædicare, inculcare, imo et propugnare primum et maximum mandatum, ex quo cætera pendent, sine quo cætera nihil prosunt; illud, inquam, mandatum, quod in dies impetunt atque labefactare moliantur amor cujusque proprius, cupiditas et perversæ hominum interpretationes? Quapropter perpetuis tenebris digna est Apologia Berengarii, temerarii illius Abælardi discipuli ac defensoris, qui Bernardo impudenter insultat ob editum ab eo tractatum de Diligendo Deo, cum « de hoc, » inquit, « nemo dubitet, » non quævis muliercula, non quivis extremus idiota. Verum suos semper adversarios habuit divinus amor: cujus præceptum si verbis Christiani haud negant, at factis plerique pernegant; imo quidam etiam pravus interpretationibus ita redigunt ad nihilum, ut hodie in quæstionem adducere, et quidem dubitare impune liceat, num Deus optimus, maximus, creator, conservator ac redemptor, aliquo speciali, vel semel in vita, amoris actu a quovis christiano sit diligendus. Non ergo in vanum Bernardus divinum hoc præceptum Haimérico cardinali, quasi quoddam operæ pretium, commendare aggressus est hoc in opusculo docens, cap. 2, n. 6, diligendum esse Deum « sine modo; » inexcusabilem esse omnem « etiam infidelem, si non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute. » Porro fidem tanto plus indicere amandum, quanto et se ipso pluris æstimandum quivis intelligit. « Quod si totum me, » inquit, cap. 5, n. 15, in persona omnium, « debeo pro me facto, quid addam jam et pro me refecto, et refecto hoc modo? »*

2. *In hæc ergo libro sanctissimus divini amoris præco et doctor, ejus modum, causas, originem, gradus, et obligationem accurate ac pathetice describit. Modum, ut diligatur « sine modo, » hoc est omni meliori quo possumus modo causas, meritum Dei et commodum nostrum: originem, ex amore proprio in amorem Dei, usque ad oblivionem et contemptum sui: gradus, amorem sui, amorem Dei propter se, tum propter ipsum, ac demum, castum et purum; hoc est amorem proprium, mercenarium, filialem ac beatificum: obligationem denique, quæ pertinet ad gentiles, Judæos, sed maxime ad Christianos. Totus vero tractatus est de amore qui consistit in affectu: quem etsi dicat perfecte in hac vita impleri non posse, ita ut omnem excludat timorem et cupiditatem; esse tamen ait finem et scopum in quem indesinenter ac irremisse ferri teneamur. Denique hunc ipsum amorem ex domo Dei nobis provenire, non ex*

affectu innato; sic enim exclamat cap. 6, n. 16: « Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo. Qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus haberis. » Hæc tota hujusce libelli doctrina et æconomia.

3. *Eandem doctrinam Bernardus passim aliis in locis inculcat, ut in sermone de Quadruplici Debito, qui est vigesimus secundus inter Diversos: nec aliam tradit in sermone quinquagesimo super Cantica, ubi duplicem distinguit charitatem, unam « in actu » in effectu. » Et « de illa quidem, quæ operis est, datam esse legem hominibus, mandatumque formatum. Nam in affectu, inquit, quis ita habeat ut mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, ista ad præmium. » Nimirum præcipitur charitas seu amor Dei ex toto corde, tota anima, tota virtute: ita ut amor sit perennis, indeficiens, perfectus, a nulla recreata retardatus et imminutus: quod non continget nisi in altera vita. Alia autem charitas in effectu eo special, ut omnes actiones nostras ad Deum referamus. Nam tantum abest ut charitas in effectu ex Bernardi mente amorem affectus excludat ut contra ipsum includat. Neque enim effectivum (ut vocant) amorem siccum, inanem, pure externum et Judaicum probat Bernardus, sed internum exigit cum 583 opere conjunctum: internum quidem cum charitas et amor sit; cum opere vero, cum sit ineffectu. Hanc autem esse Bernardi eo in loco sententiam manifeste demonstrant quæ ibi sequuntur. « Non hoc dico, » ait, « ut sine affectione simus et solas moveamus manus ad opera Legi inter alia quæ scribit Apostolus, mala et gravia hominum mala, hoc quoque annumeratum, scilicet sine affectione « Qualem porro ad opera charitatis affectionem requirat, statim docet Vir sanctus, præmisso triplicem esse affectionem: primam « quam caro gignit; » secundam « quam ratio regit: » tertiam « quam condit sapientia; » tum subdit: « Igitur per secundam opera fiunt, et in ipsa charitas, sed non illa affectualis quæ sale sapientiæ condita pinguescens, magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini: sed quædam potius actualis, quæ etsi mundum dulci illo amore reficit, amore tamen ipsius amoris vehementer accendit. » Hæc est illa charitas in effectu quam a Deo præceptum dicit Bernardus, inferior quidem tertia seu beatifica quæ « primam eliminat, secundam remunerat, » ut ibidem ait: « Sic ergo dilectio alia quævis debita superans, quasi sola regnare debet in nobis; ut quicquid debetur cæteris, ibi vindicet et ex dilectione omnia faciamus, » inquit Vir sanctus sermone duodecimo in psalmum xc, n. 7. Hæc de argumento sequentis libelli.*

4. *Cæterum directus a Bernardo est Haimérico seu Aimerico S. R. E. cardinali et cancellario, ut præferunt manuscripti codices omnes, præter unum Colbertinum, qui « Ascelinum » habet, sed mendose, teste vel ipso Berengario, Abælardi apologista, qui Aimericum præfert. Scriptus est autem liber sub pontificatu Honorii II, a quo Haimericus creatus est cancellarius. Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo: « Si quaeritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad homilias Virginis matris, et illum quem de Diligendo Deo edidit librum. » Erat enim Haimericus Callus ex oppido Castra apud Biturigas, anno 1121 a Callisto II creatus cardinalis, ab Honorio II cancellarius sub annum 1126, mortuus anno 1141, singularis Bernardi amicus, ex aliis epistolis.*

S. BERNARDI ABBATIS DE DELIGENDO DEO

LIBER SEU TRACTATUS

AD HAIMERICUM S. R. E. CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

584 PRÆFATIO.

Viro illustri domino HAIMERICO, ecclesiæ Romanæ diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, Domino vivere, et in Domino mori.

Orationes a me, et non quæstiones poscere solebatis: et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ita conversatio: ad hoc vero (ut verum fatear) ea mihi deesse video, quæ maxime necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placet tamen fateor, quod pro carnalibus spiritualia repetitis, si sane apud locupletiore id facere libuisset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusandi mos est,

(149) Eadem verba habet Severi Milevitani antistitis epistola ad Augustinum, inter Augustinianas 109: *Nullus nobis amandi modus imponitur, quando ipse ibi modus est sine modo amare.* Bernardum hic

nec facile scitur, quæ vere ex imperitia, quæve ex verecundia excusatio prodeat, si non injuncti operis obeditio probat: accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum. Ad id solum quod de diligendo Deo quaeritis, respondebo quod ipse dabit. Hoc enim et sapit dulcius, et tractatur securius et auditur utilius. Reliqua diligentioribus reservate.

CAPUT I.

Quare et quomodo diligendus sit Deus.

1. Vultis ergo a me audire, quare et quomodo diligendus sit Deus? Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere (149). Estne

imitatur Joannes Saresberiensis, in Polycratici libro vii, cap. 11. *Apage impudentissimum Abælardi apologistam Berengarium, qui hoc aureum dictum audet lacessere.*